

МІСТО ЯК ЕКЗИСТЕНЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН І СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ОРГАНІЗМ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

Бабасєв В. М., ректор,
докт. держ. упр., професор,
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

РОЛЬ МІСТА В СУЧАСНОМУ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ

У ХХ ст. місто стає надзвичайно актуальним предметом для дослідження науковців. Воно завжди вважалося, на думку відомого творця соціології міста Роберта Парка [7], природним середовищем помешкання цивілізованої людини. Саме в місті людина створила філософію і науку, стала не просто раціональною, а витончено раціональною істотою. Відтак, це означає, що саме в міському середовищі, тобто у світі, який людина створила сама собі, – людство уперше піднеслося до інтелектуального життя і набуло ті риси, які найбільше відрізняють його від первісних людей. Бо місто і міське середовище являють собою найбільш послідовну і в цілому найбільш успішну спробу людини перетворити світ власної життєдіяльності у відповідності зі своїми потаємними бажаннями. Але якщо місто – це створений людиною світ, то він є тим світом, в якому людині доводиться жити і зараз. Таким чином, сотворивши місто, людина мимоволі і не уявляючи собі чітко сенсу цієї роботи, перетворювала саму себе, свою власну природу [3].

Всесвітня історія або історія людської цивілізації – це історія розвитку міста та міської людини [6]. «Народи, держави, політика і релігія, усі мистецтва базуються на *єдиному* пра-феномені людського існування, на місті ... Місто – це дух. Велике місто – це «вільний дух», – наполягає Освальд Шпенглер. – ... Міський дух реформує велику релігію раннього часу і встановлює ... нову буржуазну релігію – *вільну науку*. Місто бере на себе керівництво економічною історією ... » [6, с. 551, 557].

Разом з тим, на наш погляд, лише в останнє десятиліття нової української історії до науковців та управлінців-практиків приходить усвідомлення особливої ролі міста та місцевого самоврядування у процесі будівництва цивілізованої демократичної держави, визнання важливості великих міст у забезпеченні стабільного соціально-економічного розвитку суспільства та прогнозованого пропорційного розвитку всіх територій держави. Великі українські міста насправді виступають опорними точками територіального розвитку країни, адже саме у великих містах:

- виробляється основна частина національного продукту, вони є центрами конкурентоспроможної промисловості, високих промислових і гуманітарних технологій, донорами регіональних і національних бюджетів;

- приймаються стратегічно важливі для країни рішення, відбуваються знакові політичні події;
- у них сконцентровано основні інформаційні та управлінські ресурси, людський і культурний потенціал, зважаючи на який може проектуватися майбутній розвиток країни;
- відбуваються формування і розвиток сучасної міської культури, без якої неможливий перехід до інноваційно-інформаційної фази цивілізаційного розвитку;
- сконцентровано ділову та інтелектуальну активність, вони мають найбільш розвинену транспортну, телекомунікаційну, фінансову інфраструктуру.

Врешті-решт стає зрозумілим, що реалістична та ефективна політика управління країною є по своїй суті реалістичною та ефективною політикою управління великими містами. Україна на сучасному етапі свого становлення як незалежна, демократична, правова та соціальна держава потребує не просто наявності певної кількості великих міст з розвиненими господарсько-економічною та інфраструктурно-комунікаційною сферами, прийнятним рівнем життя городян і високим рівнем міської культури. Необхідно спланувати і використати наявний потенціал соціально-економічного росту великих українських міст як просторово-територіальних точок інтенсивної життєдіяльності сучасної людини, сконцентрувати зусилля різних рівнів влади на побудові в єдиному управлінському просторі держави тієї «каркасної» мережі великих міст, спираючись на яку можна гарантувати гідне майбутнє в розвитку країни. Проте, слід визнати, що в Україні лише починається процес усвідомлення необхідності формування подібної мережі сучасних міст, які можна вважати базовою характеристикою розвиненості суспільно-державних інститутів. Відтак, цілком реальною залишається загроза упровадження застарілої моделі розвитку з одним фінансово-політичним центром та одним містоутворюючим полюсом. Зрозуміло, що наслідки реалізації такої моделі були б катастрофічними.

Великі міста все більше виявляються інтегрованими у процеси забезпечення діяльності транснаціональних корпорацій, що вимагають гнучких, високоадаптаційних мережних форм управління та співорганізації, проектних форм і підходів. Сучасний мегаполіс поступово стає місцем не тільки нових перспектив і можливостей для суспільного поступу в цілому, а й нових обмежень і регуляторів. Не випадково в останні десятиліття розвинуті країни світу прийшли до розуміння особливої ролі великих міст у процесі розвитку держави. Беззаперечним доказом цього стало визнання Європейським співтовариством міської політики як гаранта збалансованого територіального розвитку країни [1].

У цілому, стійка тенденція урбанізації (франц. *urbanisation*, від лат. *urbanus* – міський; процес зростання міст і підвищення їх ролі в економічному та культурному житті суспільства) викликає як позитивні, так і негативні наслідки. Це стосується, зокрема, динамічного зростання чисельності населення не лише у світі в цілому, а й у великих містах (табл. 1).

Отже, збільшення чисельності населення та територіальне розширення є постійними зовнішніми ознаками розвитку міст. Проте це не можна розглядати як випадкові або тимчасові чинники. Навпаки, вони є, на думку переважної більшості фахівців, закономірним проявом сучасного процесу урбанізації, що безповоротно призводить не тільки до збільшення розмірів, але й до суттєвого ускладнення всієї функціонально-просторової організації міста.

Таблиця 1

Динаміка зростання міського населення [5, с. 1351]

Роки	Міське населення, млн. чол.	Частка до всього населення світу, %
1850	81.0	6.0
1900	224.0	14.0
1950	729.0	29.0
1970	1381.0	37.0
1990	2261.0	42.0
2000	3190.0	51.0
2015 (прогноз)		>55.0

Ця тенденція властива не лише розвиненим країнам Заходу, а й республікам колишнього СРСР, на території якого у другій половині ХХ століття поступово зростає частка міського населення (табл. 2).

Таблиця 2

Рівень зростання населення окремих регіонів світу станом на 1991 р. [5, с. 1351]

	СРСР	Північна Америка	Латинська Америка	Західна Європа
Частка міського населення, %	66.0	73.0	75.0	72.0

Не є виключенням і Україна. На сьогодні більша частина її населення також проживає в містах. Його кількість, за результатами Всеукраїнського перепису 2001 року, складає 32 млн. 574 тис. осіб (67.2 %), сільського – 15 млн. 883 тис. осіб (32.8 %). Порівняно з 1989 р., міське населення зменшилося на 2.0 млн. осіб, але співвідношення між міським і сільським населенням протягом останніх двох переписів залишилося практично незмінним. У цілому, на 20 одиниць збільшилася кількість міст і становить усього 454. Для України загалом характерна висока густина міського населення. Згідно з результатами перепису 2001 р. вона склала 80 осіб/км². Найбільш густозаселеними є східні індустріальні області, де цей показник перевищує позначку 90 осіб/км² [4].

Надзвичайно важливим питанням для забезпечення сталого розвитку сучасних міст є розбудова адекватної системи муніципального управління.

Місцеве самоврядування має давню історію (у XII ст. з'являється, як відомо, міське право – Магдебурзьке право). У 1188 р. німецьке м. Магдебург отримало привілеї на створення:

- власних органів урядування;
- суду;
- купецьких об'єднань, цехів тощо.

Цим правом закріплювались права міських станів – купців, міщан, ремісників; регулювались питання торгівлі, опіки, спадкування та ін.

Протягом XIII – XVIII ст. Магдебурзьке право набуло чинності в Європі та Україні: м. Володимир-Волинський (1324 р.), м. Львів (1356 р.), м. Кам'янець (1374 р.), м. Київ (1494-97 рр.), м. Станіслав (1663 р.) та багато інших [2, с. 437].

Існують значні відмінності у системах місцевого самоврядування окремих країн, що пов'язані з істотними, політичними, правовими, економічними та соціокультурними несхожестями, а саме:

- різна *кількість рівнів* місцевого управління (2-3 рівня);
- значні розбіжності щодо *середньої кількості* мешканців на один орган МС базового рівня;
- широке, але *різне коло повноважень* на базовому рівні місцевого самоврядування;
- розбіжності у *правовому забезпеченні* (конституція держави чи окремі закони);
- докорінно відмінні *технології формування місцевих бюджетів* та податкової бази;
- різний *рівень автономії* відносно центральної влади;
- неоднакові *системи контролю* за діяльністю органів місцевого самоврядування;
- несхожість можливостей та традицій у міжмуніципальних стосунках.

Отже, світові соціальні практики демонструють значну розмаїтість організаційно-правових форм і типів муніципального управління. У процесі модернізації української системи місцевого самоврядування слід мати на увазі, що для ефективного її функціонування необхідно враховувати як досвід розвинутих країн, так і наступні загальні вимоги:

- чітке визначення повноважень органів управління всіх рівнів у законодавчому порядку;
- функціонування органів муніципального управління має спиратись на тверду фінансову базу, за кожним рівнем влади повинні визначатись реальні джерела надходжень у бюджет;
- муніципальна система управління може вибудовуватись на основі давньої історичної традиції самоврядування, на розвинуті горизонтальні зв'язки громадянського суспільства, стимулюючи і розвиваючи їх [1].

Підсумовуючи викладене, слід наголосити, що великі міста в розвинутих соціальних практиках сьогодні справедливо вважаються «вузловими точками» територіально-економічного розвитку будь-якої держави. З огляду на це можна наполягати на необхідності всебічного впровадження в трансформаційному

українському суспільстві спеціально опрацьованої та науково вивіреної державної політики розвитку мегаполісів, або мережі великих міст, що дозволить створити надійну основу соціально-економічної стабілізації країни в цілому.

Література

1. Бабаєв В. М. Управління великим містом: теоретичні і прикладні аспекти: [монографія] / В. М. Бабаєв. – Х.: ХНАМГ, 2010. – 306 с.
2. Довідник з історії України (А – Я) / [За заг. ред. І. Підкови, Р. Шуста]. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с.
3. Парк Р. Город как социальная лаборатория / Роберт Парк [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.urban-club.ru/?p=50>
4. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 р. / Держ. ком. статистики України. // <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Универсальный энциклопедический словарь. – М.: Науч. изд-во «Большая Рос. энцикл.», 1999. – С. 1351.
6. Шпенглер О. Закат Западного мира; Очерки морфологии мировой истории. Полное издание в одном томе / Освальд Шпенглер: [Пер. с нем.]. – М.: «Изд-во АЛЬФА-КНИГА», 2010. – 1085 с.
7. Park Robert E. The City / Robert E. Park, Ernest W. Burgess, Roderick D. McKenzie.– Chicago and London: The University of Chicago Press, 1984. – 156 p.

Корженко В. В., докт. філос. наук, професор
*Харківський національний університет міського господарства
імені О. М. Бекетова, Україна*

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ РОЗВИТОК В КОНТЕКСТІ ТРАНСГРЕСІЙ ПОСТМОДЕРНА

Одним із його ключових понять, що стає предметом для аналізу в розвідках постмодернізму другої половини ХХ ст. і яке фіксує феномен переходу *непрохідної межі*, і перш за усе, – межі між можливим і неможливим є поняття *трансгресії* («трансгресія, – в розумінні М. Фуко, – це жест, що спрямований на межу», а в інтерпретації М. Бланшо, – «подолання нездоланої межі»). Зазвичай тут мається на увазі «старе» або світ наявного даного, який, окреслюючи сферу відомого людині можливого, замикає його своїми кордонами, кладучи край будь-якій перспективі «нового». Цей «обжитий» і звичний для будь-якої людини «відрізок історії» лише продовжує і збільшує вже відоме їй [3, с. 842].

Специфічною особливістю української дійсності є наявність декількох «непрохідних» чи надзвичайно важко прохідних меж (і в зв'язку з цим, наважилось назвати їх трансгресійними): між старим «соціалістичним» і новим ринковим суспільством, між старим надбанням в науці і можливістю для отримання нових знань, між соціально-економічним буттям генезису і розвитку